

ЛУКСУЗНА ИЗДАЊА КЊИГА ИЗ ШТАМПАРИЈЕ БОЖИДАРА ВУКОВИЋА

Од девет издања разних књига, које су изашле из штампарије Божидара Вуковића за његовог живота и рада у Венецији, две књиге се посебно издвајају по својој луксузној опреми и, вероватно, специјалној намени. То су Октоих петогласник из 1537. године и празнични Минеј, или Саборник из 1538. године.¹⁾

Посебност ових двеју књига огледа се, пре свега, у њиховој опреми, обиму, украшавању, а свакако и намени, бар оних примерака о којима ће овде бити речи.

Божидар Вуковић штампао је само други део Октоиха (од 5-8 гласа), како аргументовано закључује Митар Пешикан, имајући у виду високи тираж Октоиха првогласника (од 1-4 гласа) који су 1494. г. штампали Ђурађ Црнојевић и Макарије на Цетињу.²⁾

Ова књига доживела је неколико поновљених издања. Од осталих књига из МБожидарове штампарије издваја се по далеко већем обиму, али и по новом начину сигнирања табака и листова. Поред словенских и грчких, по први пут се користи у српским издањима и латинска абецеда, а у другом издању Октоиха петогласника табаци и листови се обележавају искључиво латинским словима.³⁾

Божидар Вуковић се први у нашем штампарству успешно огледао у штампању књига на пергаменту. Биће да је његов Октоих петогласник првенац и

- 1 Опширније о тим књигама видети: Лексикон српскословенског штампарства, приредио М. Пешикан, у књ.: Пет векова српског штампарства (1494-1994), Београд 1994, 144-146; 159-162. Ул. П. Миодраг, Србски старопечатник Божидар Вукович у свете славјанских културних и литературних свезеи. Реферат прочитан на другој украјинској међународној ћирило-методијевој конференцији, одржаној у Одеси 20-21. маја 1997. г. (у штампи). Исти, Србские рукописанне Евхологиин в собрании ГПБ, ЛЦА 1984. (кандидатска дисертација у машинопису).
- 2 М. Пешикан, м нав. дело, 160. Очигледно је био висок тираж и Божидаровог Октоиха петогласника, јер само у једној збирци библиотеке епархије Славонске до овога рата, међу 97 рукописних и штампаних књига налазило се чак шеснаест примерака петогласника. Уп.: Српске рукописне и штампане књиге у Славонији од XV до XVIII века (каталог, група приређивача), Београд - Пакрац 1990, 34-38.
- 3 М. Пешикан, нав. дело, 161.

по томе у нас. М. Пешикан каже да су луксузни примерци Божидарових књига на пергаменту „документовани за његов Октоих петогласник и за Минеј”, мада не наводи конкретно одакле узима те податке. Дејан Медаковић се позива на сведочанство А. Гилфердинга који се присећа да је у херцеговачком манастиру Дужи видео један примерак старог штампаног Божидаровог Октоиха.⁴⁾ Неизвесна је даља судбина тога ретког и драгоценог примерка, јер се њиме нико није подробније позабавио, ако је уопште и сачуван до наших дана.

Најобимнија и најскупља књига која је изашла из штампарије Вуковића у Венецији свакако је поменути празнични Минеј, или како се често назива - Саборник Божидара Вуковића. Један богато илустровани примерак ове ретке књиге доспео је у колекцију књига Казанског сабора (раније Музеј религије и атеизма) у Петрограду.⁵⁾

Данас се у манастиру Хиландару налази свега пет примерака Саборника, од чега само један потпун (њего је Хиландару поклонио заједно са Октоихом петогласником из исте штампарије патријарх Јован 1603. године). На основу оскудног описа сачуваних примерака,⁶⁾ тешко је поћи трагом Божидаровог завештања, „у коме је Хиландару оставио као једини, симболични поклон један Минеј на пергаменту, у кожном повезу и позлаћен”.⁷⁾ Пре би се могло рећи да поменути Саборник из руске колекције подсећа на такав редак примерак, или се пак он скрива у некој другој руској збирци, попут многих других старих српских, уникатних рукописа.

Ипак, понешто је остало од тога богатства и у отаџбини. У збирци рукописних и штампаних србуља епархије Славонске, који су се до овога рата налазиле у Библиотеци Епархије славонске, налазила се и богата колекција старих венецијанских издања. Ту је била можда и најбогатија збирка Октоиха петогласника Божидара Вуковића, шеснаест примерака, Службаника 21, а Саборника једанаест, од чега чак пет у потпуности очуваних.⁸⁾

Лазар Чурчић, један од приређивача и редактор поменутог, данас поготову драгоценог Каталога, осврћући се на описане рукописе и књиге, посебно је маркирао једну необичну и ретку штампану србуљу. Реч је о Празничном Минеју, штампаном у Венецији између 1536. и 1538. године, који је штампан на плавој хартији (подвлачење наше).

Остало је неразјашњено питање: за коју изузетну прилику је одштампан овај Саборник Божидара Вуковића на хартији плаве боје, „боје византијског двора преко које је ушла и у православне цркве, дакако уз златну и пурпурну”.⁹⁾

Нама се чини да су Л. Чурчић и поч. академик Војислав Ђурић могли лако доћи до одговора само да је питање постављено мало другачије: За коју изузетну обитељ или лавру је био намењен овај ретки примерак Празничног Минеја?

Чини се да одговор лежи у самој књизи, у садржају Саборника.

4 Д. Медаковић, Графика српских штампаних књига XV-XVII века, Београд 1958, 73.

5 Д. М. Буланин, Старопечатније книги музеј историји религији и атеизма, ТОДРЛ, т. XXXV, Лењинград 1980, 418.

6 Д. Медаковић, Старе штампане књиге манастира Хиландара, у: Д. Богдановић, Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара, Београд 1978, 49.

7 М. Пешикан, нав. дело, 144.

8 Српске рукописне и штампане књиге у Словенији, 34-38; 49-58; 69-49.

9 Исто, Предговор, XIV.

Познато је да је Божидар Вуковић, штампајући Празнични Минеј, настојао да га подеси за потребе своје цркве у Отаџбини. Стога је он уз текстове празничних служби додао и три службе српским светима: Светом Стефану Дечанском (л. 80), Светоме Сави и преподобном Симеону (л. 262), као и велики број празничних илустрација.¹⁰⁾

Намеће се логично питање: према којим је српским манастирима Божидар Вуковић могао гајити посебне симпатије? Најједноставнији одговор би био: према царским задужбинама и лаврама које су га нечим посебно задужиле. То су, чини нам се, царске лавре Хиландар, Дечани и Милешева, јер све су оне вероватно слале добре и проверене српске рукописе, да према њима Божидар штампа књиге. Осим тога, Божидаров Октоих штампају два милешевска калуђера Теодосије и Ђенадије, а Празнични Минеј Мојсије Дечанац (родом из Будимље), који сарађује и на Октоиху, дајући му завршну пасхалију.¹¹⁾

У светлости поменутих чињеница порекло, мотиви настанка и намена ретких луксузних издања Октоиха и Празничног Минеја на плавој хартији, за сада без могућности да се оригинали лично провере и испитају, могли би бити нешто јаснији.

Хиландар је српска царска лавра и задужбина, а оно што је радио Божидар Вуковић за своје отаџбине било је такође задужбина. Сретен Петковић је доказао порекло грчких и светогорских илустрација у Вуковићевим књигама,¹²⁾ па је и то једна јака веза са Хиландаром и Светом Гором уопште.

Хиландар је директно, или посредно преко Дечана, давао и рукописне предлошке за штампу. Ово можемо с правом рећи макар за Служабник, о чему ће бити више речи на другом месту. Стога Хиландару и приличи један такав егземплар какав је Празнични Минеј на пергаменту, са позлатом и кожном повезом.

Дечани и Милешева су, као што се видело из напред реченог, још у неопределијој вези са Венецијом и нашим првим штампарима. У Милешевцима у то време почињу и мошти Светог Саве, а подједнако се поштује и његов свети родитељ, преподобни Симеон. Можда је Октоих петогласник на пергаменту, виђен у Дужима, које су каснијег порекла, намењен управо Милешевцима, у знак захвалности за штампаре Теодосија и Ђенадија. Касније је он у смутним временима, кад је манастир више пута пострадао, а најзад остао и без највеће светиње - Свечевих моштију - могао на неки начин dospети и у Дужи, уколико није постојао још неки непознати примерак.

Најинтереснија и најзагонетнија је, чини се, историја Празничног Минеја на плавој хартији. Прва помисао нам је да је он специјално штампан за царску лавру Високе Дечане, која је Божидару дала таквог сјајног штампара попут Мојсија Дечанца. Могао се Божидар тиме на достојан начин одужити и манастиру и његовом сабратау, а могло је то бити и дело самог Мојсија. Он би се тиме лично захвалио и братству и Светом Стефану Дечанском, чији лик стоји илустрован на почетку прве, од три поменуте службе светим Србима у Празничном Минеју.

10 Уп. Каталог..., сл. 4. и 5.; Пет векова српског штампарства..., Албум бр. 41-48.

11 М. Пешпикан, Лексикон..., 160.

12 С. Петковић, Порекло илустрација у штампаним књигама Божидара Вуковића, Зборник Матице Српске за ликовне уметности 12, Нови Сад 1976, 121-152.

Ништа мање није интересантна и печална судбина ове заиста ретке књиге у њеном новијем историјском кретању. Памтећи ратове и буне, ежаније, паљења и отимачину, можда ће једнога дана, ако преживи и ову крајишку апокалипсу, дати своје плаве листове за један неизбрисиви отисак вечног српског Празничног Минеја.

Predrag Miodrag

LUXURIOUS EDITIONS OF THE BOZIDAR VUKOVIC PRINTING COMPANY

The author in his short text gives an overview of the most luxurious editions of the Venetian publisher Bozidar Vukovic who was of Serbian descent and who published books for Serbian cultic and cultural needs, concentrating mostly on Service books. Central place among Vukovic's editions is given to his Festive Minneon known as "Sabornik".